

EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS
COUR EUROPÉENNE DES DROITS DE L'HOMME

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СУД З ПРАВ ЛЮДИНИ

ЧЕТВЕРТА СЕКЦІЯ

**СПРАВА «КОРНІЙЧУК ПРОТИ УКРАЇНИ»
(CASE OF KORNIYCHUK v. UKRAINE)**

(Заява № 10042/11)

РІШЕННЯ

СТРАСБУРГ

30 січня 2018 року

ОСТАТОЧНЕ

30/04/2018

*Це рішення набуло статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44
Конвенції. Його текст може підлягати редакційним виправленням.*

У справі «Корнійчук проти України»

Європейський суд з прав людини (Четверта секція), засідаючи палатою, до складу якої увійшли:

Вінсент А. Де Гаetano (*Vincent A. De Gaetano*), Голова,
Ганна Юдківська (*Ganna Yudkivska*),
Пауло Пінто де Альбукерке (*Paulo Pinto de Albuquerque*),
Егідіус Куріс (*Egidijus Kūris*),
Юлія Моток (*Iulia Motoc*),
Карло Ранцоні (*Carlo Ranzoni*),
Жорж Раварані (*Georges Ravarani*), судді

та Маріалена Цирлі (*Marialena Tsirli*), Секретар секції,
після обговорення за зачиненими дверима 09 січня 2018 року,
постановляє таке рішення, що було ухвалено у той день:

ПРОЦЕДУРА

1. Справу було розпочато за заявою (№ 10042/11), яку 01 лютого 2011 року подав до Суду проти України на підставі статті 34 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Конвенція) громадянин України, пан Євген Володимирович Корнійчук (далі – заявник).

2. Заявника представляв пан І.Ю. Фомін, адвокат, який практикує у м. Київ. Уряд України (далі – Уряд) представляв його Уповноважений, на останніх етапах провадження пан І. Ліщина.

3. Заявник скаржився, зокрема, що його затримання та тримання під вартою були незаконними та свавільними.

4. 29 червня 2011 року про заяву було повідомлено Уряд.

ФАКТИ**I. ОБСТАВИНИ СПРАВИ**

5. Заявник народився у 1966 році та проживає у м. Київ.

6. До подій, про які йдеться, він активно займався політичною діяльністю в Україні. З 25 травня 2006 року до 15 червня 2007 року та з 23 листопада 2007 року до 23 травня 2008 року він був народним депутатом, а з 26 грудня 2007 року до 24 березня 2010 року він обіймав посаду першого заступника Міністра юстиції. Його тесть був головою Верховного Суду України з 2006 року до 2011 року.

7. З листопада 2005 року до червня 2006 року та, згодом, з червня до березня 2008 року заявник був одним із власників частки у статутному капіталі юридичної фірми ТОВ «Магістр і Партнери» (згодом перейменована на ТОВ «Magisters»)

8. У грудні 2008 року НАК «Нафтогаз України» (далі – НАК «Нафтогаз»), що була залучена до кількох серйозних спорів у

Арбітражному інституті Торгової палати м. Стокгольм, було прийнято рішення продовжити дію договору про надання юридичних послуг, укладеного з ТОВ «Magisters» у 2002 році, термін дії якого закінчувався.

9. 23 лютого 2009 року заявник, який діяв як перший заступник Міністра юстиції, надіслав листа до НАК «Нафтогаз» у відповідь на звернення останньої, поінформовавши компанію про існування виняткових умов, передбачених національним законодавством, достатніх для закупівлі юридичних послуг у ТОВ «Magisters» без оголошення тендеру для інших юридичних компаній. Також було зазначено, що ТОВ «Magisters» протягом довгого періоду часу надавало юридичні послуги НАК «Нафтогаз», у тому числі під час провадження у Торговій палаті м. Стокгольм. Відповідно, зміна постачальника юридичних послуг була б витратною та невиправданою.

10. Лист заявника, який згодом було направлено до Міністерства економіки, став підставою для процедури закупівлі додаткових юридичних послуг у ТОВ «Magisters» без проведення тендеру.

11. 24 червня 2009 року Генеральною прокуратурою України (далі – ГПУ) було порушено кримінальну справу за фактом стверджуваного підроблення невідомими службовими особами Міністерства юстиції листа від 23 лютого 2009 року за ознаками злочину, передбаченого частиною другою статті 366 Кримінального кодексу (далі – КК; див. пункт 40). 14 вересня 2009 року Печерський районний суд м. Києва (далі – Печерський суд) за скаргою заявника скасував зазначену постанову. 21 жовтня 2009 року та 15 липня 2010 року Апеляційний суд м. Києва (далі – апеляційний суд) та Верховний Суд, відповідно, залишили без змін постанову суду першої інстанції.

12. 01 липня 2009 року ГПУ було порушено іншу кримінальну справу щодо тих самих фактів, цього разу за ознаками злочину, передбаченого частиною другою статті 364 КК за фактом зловживання службовим становищем невідомими службовими особами Міністерства юстиції, що спричинило тяжкі наслідки (див. пункт 38). 28 грудня 2009 року Печерський суд скасував цю постанову. 10 лютого 2010 року апеляційний суд залишив без змін цю постанову. Вбачається, що її не було оскаржено в касаційному порядку.

13. 05 серпня 2010 року ГПУ направила заявнику факсом «запрошення» з проханням з'явитися в їх офіс о 10 год. наступного дня для надання пояснень щодо «можливих зловживань службовим становищем та службовим підробленням службовими особами Міністерства юстиції».

14. 06 серпня 2010 року ГПУ знову надіслала «запрошення» заявнику. Цього разу відібрання пояснень мало відбутись о 9:30 09 серпня 2010 року. Проте, заявник не з'явився до прокуратури.

15. 20 грудня 2010 року ГПУ доручила ГУ МВС у м. Києві встановити місце перебування заявника та вручити йому повістку про виклик для допиту на 10 год. 22 грудня 2010 року. ГУ МВС у

м. Києві повідомило, що у ході розслідування було встановлено, що заявник не проживав за своєю адресою.

16. Також 20 грудня 2010 року ГПУ звернулась до Державної прикордонної служби з проханням надати інформацію щодо поїздок заявника за кордон у 2009 та 2010 роках. Згідно з інформацією, отриманою 21 грудня 2010 року, протягом зазначеного періоду заявник виїжджав за межі України більше тридцяти разів.

17. 21 грудня 2010 року працівник ГУ МВС у м. Києві повідомив ГПУ, що наявна інформація щодо місця проживання заявника є застарілою (у 2003 році він продав квартиру і не проживає у ній з того часу).

18. 22 грудня 2010 ГПУ звернулась до адресного бюро м. Київ та Київської області з проханням надати інформацію щодо місця проживання та реєстрації заявника та 23 грудня 2010 року отримала відповідь, що він проживає у м. Яготин Київської області.

19. 22 грудня 2010 року ГПУ було порушено кримінальну справу щодо заявника за ознаками злочину, передбаченого частиною третьою статті 365 КК (перевищення службових повноважень, що спричинило тяжкі наслідки – див. пункт 39). Описуючи *actus reus* заявника, прокурор встановив, що отримавши запит від НАК «Нафтогаз» та надавши лист у відповідь, він оминув реєстрацію Міністерства юстиції та, що його висновок про наявність виняткових умов, що дозволяли НАК «Нафтогаз» не проводити тендер, суперечить положенням чинного законодавства; та що заявник не мав права видавати цей висновок на офіційному бланку Міністерства юстиції. Подальше продовження договору НАК «Нафтогаз» з ТОВ «Magisters» завдало істотної шкоди державному бюджету.

20. Пізніше того ж дня слідчий телефоном викликав заявника на допит. У той час заявник перебував у лікарні зі своєю дружиною, яка народжувала їх третю дитину.

21. Увечері 22 грудня 2010 року заявник з'явився до слідчого та після допиту о 16 год. 50 хв. його було затримано відповідно до статей 106 та 115 Кримінально-процесуального кодексу (далі – КПК, див. пункт 41). Згідно з офіційним протоколом заявника було затримано на підставі того, що «очевидці, в тому числі й потерпілі, прямо вка[зали] на [його] особу, що саме [він] вчини[в] злочин». Його затримання було виправдано необхідністю попередити можливість уникнення заявником правосуддя або перешкоджання встановленню істини, а також забезпечити виконання вироку суду. Протокол затримання містив такий виклад обставин, що стали підставою для кримінального переслідування:

«... у період з 05.02.09 до 27.02.09 [заявник], перевищуючи свої службові повноваження, видав експертний висновок, у який вніс завідомо неправдиві відомості, внаслідок чого НАК [Нафтогаз] було заподіяно значну шкоду на суму 1 697 600 грн 00 коп. [що на момент подій становило приблизно 152 000 євро], тобто підозрюється у вчиненні злочину, передбаченого ч. 3 ст. 365 [КК].»

22. У протоколі також були зазначені процесуальні права затриманого. Заявник підписав протокол зазначивши, що він вважає своє затримання незаконним, оскільки він з'явився на виклик слідчого відповідно до вимог КПК, а також не збирався перешкоджати встановленню істини у справі, оскільки більше не був посадовою особою.

23. 23 грудня 2010 року заявнику було офіційно пред'явлено обвинувачення у вчиненні злочину, передбаченого частиною третьою статті 365 КК.

24. 24 грудня 2010 року заявник подав до суду скаргу щодо його затримання. Він стверджував, що слідчий не навів жодних фактичних обставин в обґрунтування його затримання відповідно до статей 106 та 115 КПК. Заявник стверджував, що він з'явився до слідчого після його першого виклику, незважаючи на те, що у той день його дружина перебувала у лікарні, народжуючи дитину. На його думку це свідчить про те, що у нього не було наміру уникати або перешкоджати слідству.

25. Крім того, 24 грудня 2010 року слідчий звернувся до суду із поданням про застосування до заявника запобіжного заходу у вигляді взяття під варту. Необхідність такого запобіжного заходу полягала у наступному:

«Враховуючи роль [заявника] у вчиненні службового злочину, заподіяння значної шкоди державним інтересам, його вік, стан здоров'я, сімейний і матеріальний стан та інші обставини, що його характеризують, у досудового слідства є підстави вважати, що [заявник] буде намагатися впливати на свідків у справі, оскільки має розгалужені зв'язки у системі правоохоронних органів та судової системи.

Крім того, в матеріалах справи містяться достатні дані про те, що [заявник] ухилявся від явки до органів досудового слідства, постійно виїжджає за межі України, за місцем свого проживання відсутній, а тому, знаходячись на волі, буде ухилятися від слідства, перешкоджати встановленню істини у справі, а також виконанню процесуальних рішень у справі.

Таким чином, застосування щодо обвинуваченого ... інших запобіжних заходів не зможе забезпечити його належну поведінку, виконання ним процесуальних рішень...»

26. Того ж дня Печерський суд встановив, що матеріали кримінальної справи не містили достатньої інформації щодо заявника для прийняття рішення за поданням слідчого. Зокрема, у матеріалах були відсутніми у повній мірі дані щодо стану здоров'я, сімейного і матеріального стану або його виду діяльності. Відповідно, суд продовжив затримання заявника до десяти діб у виді тимчасового запобіжного заходу. Постанова оскарженню не підлягала.

27. 30 грудня 2010 року Печерський суд задовольнив подання слідчого (див. пункт 25) та постановив застосувати до заявника запобіжний захід у вигляді взяття під варту. Суд також зазначив, що такий висновок виключає можливість застосування альтернативних запобіжних заходів. Суд залишив без задоволення скаргу заявника щодо неправомірності його затримання.

28. 02 січня 2011 року заявник подав апеляційну скаргу. Він повторив свої попередні аргументи щодо стверджуваної неправомірності його затримання слідчим (див. пункт 24). Крім того, він скаржився, що Печерський суд не обґрунтував застосування у його справі найбільш суворого запобіжного заходу з можливих. Він стверджував, що суд не взяв до уваги той факт, що він був єдиним годувальником своїх трьох дітей, та що його дружина з їхньою новонародженою дитиною все ще перебувала у лікарні. Також були проігноровані його позитивні характеристики та його клопотання про застосування іншого запобіжного заходу, не пов'язаного з триманням під вартою.

29. 04 січня 2011 року Президент Асоціації правників України звернувся до апеляційного суду із заявою про готовність виступити особистим поручителем з метою звільнення заявника. У якості альтернативи, він висловив готовність внести заставу за заявника.

30. 13 січня 2011 року апеляційний суд залишив без задоволення апеляційну скаргу заявника, а висновки та аргументацію Печерського суду в рішенні від 30 грудня 2010 року без змін. В ухвалі не містилось жодних посилань на заяву Президента Асоціації правників.

31. 31 січня 2011 року заявнику було пред'явлено додаткове обвинувачення у службовому підробленні, злочині, передбаченому частиною другою статті 366 КК (див. пункт 40).

32. У той же день досудове слідство було оголошено закінченим та заявнику було надано доступ до матеріалів справи.

33. 10 лютого 2011 року Печерський суд продовжив строк тримання заявника під вартою до трьох місяців, встановивши, що підстав для зміни обраного йому запобіжного заходу на більш м'який не було.

34. 15 лютого 2011 року слідчим було звільнено заявника під підписку про невиїзд. Зміна запобіжного заходу пояснювалася тим, що заявник більше не зможе впливати на свідків чи перешкоджати слідству. Слідчий також зробив загальне посилання на вік заявника, стан здоров'я, сімейний та матеріальний стан, а також на наявність на утриманні дитини, постійного місця роботи та позитивні характеристики.

35. Як відомо з публічно доступних матеріалів, деякі засоби масової інформації пов'язали звільнення заявника із приватною зустріччю його тестя, Голови Верховного Суду, з Президентом України, що відбулася на день раніше, 14 лютого 2011 року. Заявник публічно заперечив ці чутки.

36. Сторони не повідомили Суд про подальші зміни у кримінальному провадженні щодо заявника. Із публічно доступних матеріалів вбачається, що заявника було амністовано у грудні 2011 року.

II. ВІДПОВІДНЕ НАЦІОНАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО

A. Конституція 1996 року

37. Стаття 29, що стосується цієї справи, передбачає:

«Кожна людина має право на свободу та особисту недоторканність.

Ніхто не може бути заарештований або триматися під вартою інакше як за вмотивованим рішенням суду і тільки на підставах та в порядку, встановлених законом.

У разі нагальної необхідності запобігти злочинів чи його перепинити уповноважені на те законом органи можуть застосувати тримання особи під вартою як тимчасовий запобіжний захід, обґрунтованість якого протягом сімдесяти двох годин має бути перевірена судом. Затримана особа негайно звільняється, якщо протягом сімдесяти двох годин з моменту затримання їй не вручено вмотивованого рішення суду про тримання під вартою. ...

Кожний затриманий має право у будь-який час оскаржити в суді своє затримання. ...»

В. Кримінальний кодекс 2001 року (далі – КК, у редакції, чинній на час подій)

38. Частиною другою статті 364 за зловживання владою або службовим становищем, якщо воно спричинило тяжкі наслідки, передбачалось покарання у виді позбавлення волі на строк від трьох до шести років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років.

39. Частиною третьою статті 365 за перевищення влади передбачалось покарання у виді позбавлення волі на строк від семи до десяти років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років.

40. Частиною другою статті 366 за службове підроблення (підроблення документів службовою особою), якщо воно спричинило тяжкі наслідки, передбачалось покарання у виді позбавлення волі на строк від двох до п'яти років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років.

С. Кримінально-процесуальний кодекс 1960 року (далі – КПК, чинний на час подій)**41. Відповідні положення цього Кодексу передбачали:****Стаття 106. Затримання органом дізнання підозрюваного у вчиненні злочину**

«Орган дізнання вправі затримати особу, підозрювану у вчиненні злочину, за який може бути призначено покарання у вигляді позбавлення волі, лише при наявності однієї з таких підстав:

(1) коли цю особу застали при вчиненні злочину або безпосередньо після його вчинення;

(2) коли очевидці, в тому числі й потерпілі, прямо вкажуть на дану особу, що саме вона вчинила злочин;

(3) коли на підозрюваному або на його одязі, при ньому або в його житлі буде виявлено явні сліди злочину.

При наявності інших даних, що дають підстави підозрювати особу у вчиненні злочину, її може бути затримано лише в тому разі, коли ця особа намагалася втекти, або коли вона не має постійного місця проживання, або коли не встановлено особи підозрюваного. ...»

Стаття 115. Затримання слідчим підозрюваного у вчиненні злочину

«Слідчий вправі затримати ... особу, підозрювану у вчиненні злочину, за підставами і в порядку, передбаченими [статтею] 106 ... цього Кодексу. ...»

Стаття 148. Мета і підстави застосовування запобіжних заходів

«Запобіжні заходи застосовуються до підозрюваного, обвинуваченого, підсудного, засудженого з метою запобігти спробам ухилитися від дізнання, слідства або суду, перешкодити встановленню істини у кримінальній справі або продовжити злочинну діяльність, а також для забезпечення виконання процесуальних рішень.

Запобіжні заходи застосовуються за наявності достатніх підстав вважати, що підозрюваний, обвинувачений, підсудний, засуджений буде намагатися ухилитися від слідства і суду або від виконання процесуальних рішень, перешкоджати встановленню істини у справі або продовжувати злочинну діяльність. ...»

Стаття 149. Запобіжні заходи

«Запобіжними заходами є:

- (1) підписка про невийїзд;
- (2) особиста порука;
- (3) порука громадської організації або трудового колективу;
- (3-1) застава;
- (4) взяття під варту; ...

Тимчасовим запобіжним заходом є затримання підозрюваного, яке застосовується з підстав і в порядку, передбачених статтями 106, 115, 165-2 цього Кодексу.»

Стаття 165-2. Порядок обрання запобіжного заходу

«На стадії досудового розслідування справи запобіжний захід, не пов'язаний з триманням під вартою, обирає орган дізнання, слідчий, прокурор.

Якщо орган дізнання, слідчий вважає, що є підстави для обрання запобіжного заходу у вигляді взяття під варту, він вносить за згодою прокурора подання до суду. ...

Подання має бути розглянуто протягом сімдесяти двох годин з моменту затримання підозрюваного чи обвинуваченого.

Якщо в поданні ставиться питання про взяття під варту особи, яка перебуває на волі, суддя вправі своєю постановою дати дозвіл на затримання підозрюваного, обвинуваченого і доставку його в суд під вартою. Затримання в цьому випадку не може продовжуватися більше сімдесяти двох годин; а в разі коли особа перебуває за межами населеного пункту, в якому діє суд, - не більше сорока восьми годин з моменту доставки затриманого в цей населений пункт.

Після одержання подання суддя ... вивчає матеріали кримінальної справи, представлені органами дізнання, слідчим, прокурором, допитує підозрюваного чи обвинуваченого, а при необхідності бере пояснення в особи, у провадженні якої перебуває справа, вислуховує думку прокурора, захисника, якщо він з'явився, і виносить постанову:

1) про відмову в обранні запобіжного заходу [у вигляді взяття під вартою], якщо для його обрання немає підстав;

2) про обрання запобіжного заходу у вигляді взяття під варту.

Відмовивши в обранні запобіжного заходу у вигляді взяття під варту, суд вправі обрати підозрюваному, обвинуваченому запобіжний захід, не пов'язаний із триманням під вартою.

На постанову судді до апеляційного суду прокурором, підозрюваним, обвинуваченим, його захисником чи законним представником протягом трьох діб з дня її винесення може бути подана апеляція. Подача апеляції не зупиняє виконання постанови судді.

Якщо для обрання затриманому запобіжного заходу необхідно додатково вивчити дані про особу затриманого чи з'ясувати інші обставини, які мають значення для прийняття рішення з цього питання, то суддя вправі продовжити затримання до десяти, а за клопотанням підозрюваного, обвинуваченого – до п'ятнадцяти діб, про що виноситься постанова. У разі, коли така необхідність виникне при вирішенні цього питання щодо особи, яка не затримувалася, суддя вправі відкласти його розгляд на строк до десяти діб і вжити заходів, спроможних забезпечити на цей період її належну поведінку або своєю постановою затримати підозрюваного, обвинуваченого на цей строк.»

ПРАВО

I. СТВЕРДЖУВАНІ ПОРУШЕННЯ ПУНКТИВ 1 ТА 3 СТАТТІ 5 КОНВЕНЦІЇ

42. Заявник скаржився, що позбавлення його свободи становило порушення пунктів 1 та 3 статті 5 Конвенції, відповідні частини якої передбачають:

«1. Кожен має право на свободу та особисту недоторканність. Нікого не може бути позбавлено свободи, крім таких випадків і відповідно до процедури, встановленої законом:

...

(с) законний арешт або затримання особи, здійснене з метою допровадження її до компетентного судового органу за наявності обґрунтованої підозри у вчиненні нею правопорушення або якщо обґрунтовано вважається необхідним запобігти вчиненню нею правопорушення чи її втечі після його вчинення;

...

3. Кожен, кого заарештовано або затримано згідно з положеннями підпункту «с» пункту 1 цієї статті, ... йому має бути забезпечено розгляд справи судом упродовж розумного строку або звільнення під час провадження. Таке звільнення може бути обумовлене гарантіями з'явитися на судові засідання.»

A. Прийнятність

43. Суд зазначає, що ця частина заяви не є явно необґрунтованою у розумінні підпункту «а» пункту 3 статті 35 Конвенції, вона також не є неприйнятною з будь-яких інших підстав. Отже, вона має бути визнана прийнятною.

В. Суть

1. Скарги за пунктом 1 статті 5 Конвенції

(а) Зауваження сторін

44. Заявник скаржився, що його затримання 22 грудня 2010 року було незаконним та свавільним. Він стверджував, зокрема, що стаття 106 КПК, на яку посилався слідчий при складанні протоколу про затримання без постанови суду, була явно незастосовною до його ситуації.

45. Заявник також скаржився, що його подальше тримання під вартою також суперечило гарантіям пункту 1 статті 5 Конвенції.

46. Уряд доводив, що затримання заявника здійснювалось з дотриманням положень як національного законодавства, так і пункту 1 статті 5 Конвенції. Уряд стверджував, що слідчий мав законні підстави для затримання заявника, враховуючи деякі показання свідків у матеріалах справи, з яких вбачалось, що заявник вчинив кримінальне правопорушення, передбачене частиною третьою статті 365 КК. Уряд також не вбачав жодних ознак свавілля у подальшому триманні заявника під вартою.

(b) Оцінка Суду

(i) Загальні принципи

47. В усталеній практиці Суду за пунктом 1 статті 5 чітко встановлено, що будь-яке позбавлення свободи має не лише ґрунтуватися на одному з виключень, перелічених у підпунктах «а» – «f», але й також має бути «законним». Коли постає питання про «законність» взяття під варту, в тому числі, чи було дотримано «порядку, встановленого законом», Конвенція, по суті, посилається на національне законодавство та встановлює зобов'язання забезпечувати дотримання його матеріальних та процесуальних норм. Конвенція, головним чином, вимагає, щоб будь-який арешт або затримання ґрунтувалися на положеннях національного законодавства, але вона також стосується якості закону, вимагаючи від нього відповідності принципу верховенства права, притаманному всім статтям Конвенції (див. рішення у справі «Дель Ріо Прада проти Іспанії» [ВП] (*Del Río Prada v. Spain* [GC]), заява № 42750/09, пункт 125, ЄСПЛ 2013).

(ii) Застосування зазначених принципів у цій справі

(а) Затримання заявника 22 грудня 2010 року та його тримання під вартою на підставі протоколу слідчого до 24 грудня 2010 року

48. Суд зазначає, що відповідно до українського законодавства позбавлення свободи без вмотивованого рішення суду є можливим лише у обмеженій кількості ситуацій, які достатньо чітко визначені. Так, стаття 29 Конституції дозволяє застосування такого заходу на максимальний строк до трьох днів, але лише у якості реакції на нагальну необхідність попередити чи припинити злочин (див. пункт

37). Відповідно до подальших положень статті 106 Кримінально-процесуального кодексу слідчий може затримати особу, якщо цю особу було спіймано *in flagrante delicto*, якщо очевидці або потерпілі прямо вказали на цю особу, або якщо на особі або на її одязі були виявлені явні сліди злочину (частина перша). Будь-які інші дані, що дають підстави підозрювати особу у вчиненні злочину, становитимуть законну підставу для затримання цієї особи без постанови суду лише якщо: (а) особа намагалася втекти; (б) вона не має постійного місця проживання; або (с) коли не встановлено особи підозрюваного (див. пункт 41).

49. Суд зазначає, що слідчий обґрунтував затримання заявника загальним посиланням на положення статті 106 КПК, що «очевидці, в тому числі й потерпілі, прямо вка[зали] на [його] особу, що саме [він] вчинив[в] злочин» (див. пункт 21). Проте за відсутності будь-якого спору щодо фактичної сторони розслідуваних подій, незрозуміло, що малось на увазі під цим посиланням.

50. Також варто відмітити, що заявника було затримано у зв'язку з подіями, які відбулися за рік та десять місяців до того. Відповідно, не можна стверджувати, що органи влади зіткнулися із такою невідкладною ситуацією як, наприклад, *in flagrante delicto*. Загалом немає жодних підстав вважати, що загальна вимога щодо отримання попереднього дозволу суду на затримання не могла або не мала бути дотримана.

51. З огляду на наведені міркування Суд доходить висновку, що позбавлення заявника свободи з 22 до 24 грудня 2010 року без постанови суду суперечило вимогам національного законодавства та, відповідно, було несумісним з вимогами пункту 1 статті 5 Конвенції.

52. Відповідно, було порушення цього положення.

(β) Тримання заявника під вартою з 24 до 30 грудня 2010 року

53. Суд зазначає, що, коли заявника було доставлено до суду, до нього не застосовувався запобіжний захід у вигляді взяття під варту, проте його затримання було продовжено до десяти днів із посиланням на статтю 165-2 КПК. Це положення передбачало, що суд міг продовжити затримання до десяти діб (або до п'ятнадцяти діб за клопотанням підозрюваного або обвинуваченого) з метою вивчення всіх даних, необхідних для прийняття зваженого рішення щодо обрання особі запобіжного заходу у вигляді взяття під варту (див. пункт 41). Суд раніше вже встановлював, що продовження затримання на підставі статті 165-2 КПК може бути виправданим за конкретних обставин, коли суду необхідний час для встановлення особи [підозрюваного або обвинуваченого] та збору інших даних, вкрай необхідних для прийняття рішення про досудове тримання такої особи під вартою. У той же час Суд зазначив, що підстави для продовження затримання особи мають бути переконливими (див. рішення у справі «Баріло проти України» (*Barilo v. Ukraine*), заява № 607/06, пункт 93, від 16 травня 2013 року). У цій справі підстави для такого продовження, наведені національним судом у

своїй постанові від 24 грудня 2010 року, були неточними та стосувались невстановленої інформації щодо стану здоров'я заявника, сімейного і матеріального стану та виду його діяльності (див. пункт 26). Отже вбачається, що суд продовжив затримання заявника на десять діб лише для того, щоб надати органам слідства більше часу для обґрунтування їхнього подання, хоча не було жодних доказів існування будь-яких обставин, що перешкоджали їм зробити це до звернення з поданням про застосування запобіжного заходу в вигляді взяття під варту. Більше того, з документів, наданих сторонами, не вбачається, що існували будь-які вагомі підстави для продовжуваного затримання заявника (див. для порівняння згадане рішення у справі «Баріло проти України» (*Barilo v. Ukraine*), пункти 91 – 98; рішення у справах «Галь проти України» (*Gal v. Ukraine*), заява № 6759/11, пункт 32, від 16 квітня 2015 року; та «Кушч проти України» (*Kushch v. Ukraine*), заява № 53865/11, пункти 113 – 115, від 03 грудня 2015 року).

54. Відповідно, Суд вважає, що протягом розглянутого періоду часу заявник був затриманий з порушенням пункту 1 статті 5 Конвенції.

2. Скарга за пунктом 3 статті 5 Конвенції

(а) Зауваження сторін

55. Заявник стверджував, що національні суди не навели відповідних та достатніх підстав в обґрунтування його досудового тримання під вартою у період з 30 грудня 2010 року до 15 лютого 2011 року. Він критикував їхні дії, зокрема, через їхній формалізм, а також у зв'язку з тим, що вони не оцінили конкретні обставини його справи та не розглянули можливість застосування альтернативних, менш обтяжливих запобіжних заходів.

56. Уряд доводив, що національними судами було належним чином враховано як серйозність відповідного кримінального правопорушення, так і всі інші обставини, що мали значення. Уряд також звернув увагу, що 15 лютого 2011 року заявника було звільнено під підписку про невиїзд, як доказ того, що його затримання до цього було обґрунтованим. Уряд зауважив, що до того часу всі слідчі дії були завершені та більше не було ризику того, що заявник перешкоджатиме встановленню істини або впливатиме на свідків.

(b) Оцінка Суду

(i) Загальні принципи

57. Суд нагадує, що обґрунтування будь-якого періоду тримання під вартою, незалежно від того, наскільки воно коротке, має бути переконливо продемонстроване органами влади. Обов'язок посадової особи, яка відправляє правосуддя, надавати відповідні та достатні підстави затримання – на додаток до наявності обґрунтованої підозри – покладається на неї з моменту ухвалення першого рішення про застосування запобіжного заходу у вигляді взяття під вартою, тобто

«негайно» після затримання (див. рішення у справі «Бузаджі проти Республіки Молдова» [ВП] (*Buzadji v. the Republic of Moldova* [GC]), заява № 23755/07, пункти 87 та 102, ЄСПЛ 2016 (витяги). Більше того, вирішуючи питання про звільнення або подальше тримання особи під вартою, органи влади зобов'язані розглянути альтернативні заходи забезпечення її явки до суду (див. рішення у справі «Ідалов проти Росії» [ВП] (*Idalov v. Russia* [GC]), заява № 5826/03, пункт 140, від 22 травня 2012 року).

58. До обґрунтувань, які відповідно до практики Суду вважаються «відповідними» та «достатніми» доводами, входять такі підстави, як небезпека переховування від слідства, ризик чинення тиску на свідків або фальсифікації доказів, ризик змови, ризик повторного вчинення злочину, ризик спричинення порушення громадського порядку, а також необхідність захисту затриманого (див. рішення у справі «Ара Арутюнян проти Вірменії» (*Ara Harutyunyan v. Armenia*), заява № 629/11, пункт 50, від 20 жовтня 2016 року, з подальшими посиланнями).

59. Презумпція завжди діє на користь звільнення. Національні органи судової влади повинні, з дотриманням принципу презумпції невинуватості, дослідити всі факти, що свідчать на користь чи проти існування згаданої вимоги про громадський порядок або виправдовують відступ від норми статті 5, та мають навести їх у своїх рішеннях щодо клопотань про звільнення. По суті, саме на підставі причин, наведених у цих рішеннях, та встановлених фактів, зазначених заявником у своїх скаргах, Суд має дійти висновку про наявність або відсутність порушення пункту 3 статті 5 (див., серед інших джерел, згадане рішення у справі «Бузаджі проти Республіки Молдова» [ВП] (*Buzadji v. the Republic of Moldova* [GC]), пункти 89 та 91). Аргументи на користь чи проти звільнення не повинні бути «загальними та абстрактними» (див. рішення у справі «Смірнова проти Росії» (*Smirnova v. Russia*), заяви № 46133/99 та 48183/99, пункт 63, ЄСПЛ 2003-IX (витяги). Якщо законодавство передбачає презумпцію щодо факторів, які стосуються підстав продовження тримання під вартою, то існування конкретних фактів, що переважають принцип поваги до особистої свободи, має бути переконливо продемонстровано (див. рішення у справі «Ілійков проти Болгарії» (*Ilijkov v. Bulgaria*), заява № 33977/96, пункт 84 *in fine*, від 26 липня 2001 року).

(ii) Застосування зазначених принципів у цій справі

60. Суд зазначає, що заявник тримався під вартою протягом п'ятдесяти чотирьох днів. Обираючи такий запобіжний захід, українські суди здебільшого ґрунтувались на таких міркуваннях: серйозність висунутих проти нього обвинувачень та існування небезпеки його переховування від слідства або перешкодження слідству шляхом, зокрема, фальсифікації доказів або чинення тиску на свідків.

61. Варто зазначити, що кримінальне провадження щодо заявника стосувалося конкретного факту, який ніколи не оспорювався. Тобто, заявник ніколи не заперечував, що він, обіймаючи посаду першого заступника Міністра юстиції, підписав лист від 23 лютого 2009 року, направлений НАК «Нафтогаз». Суть кримінальної справи полягала в правовій кваліфікації цього діяння. За цих обставин заявник навряд чи міг перешкоджати встановленню будь-яких фактів, що мали значення для слідства. Так само визначення характеру та обсягу його службових обов'язків на той час не залежало від яких-небудь показань свідків або інших доказів, які можна було сфальсифікувати.

62. Оскільки затримання заявника було обґрунтовано існуванням небезпеки його переховування від слідства, Суд зазначає, що національні органи влади посилались на такі міркування: по-перше, відсутність заявника за адресою зареєстрованого місця проживання; по-друге, його неявка за двома «запрошеннями» на допит для надання пояснень у серпні 2010 року; та, по-третє, його часті поїздки закордон за два роки до порушення кримінального провадження проти нього (див. пункти 25 та 27).

63. Суд вважає наведені міркування необґрунтованими. З огляду на те, що на момент подій органи влади навіть не знали адреси заявника (див. пункти 17, 18), незрозуміло як вони могли дійти висновку, що він часто був відсутнім за нею. Крім того, «запрошення» слідчого для надання пояснень за відсутності будь-якого кримінального провадження, не мали обов'язкової сили для заявника і йому не можна було дорікати за їх невиконання. Зрештою, часті поїздки заявника закордон не можна було розглядати як ознаку існування небезпеки переховування, оскільки вони мали місце до порушення кримінального провадження проти нього.

64. Суд також звертає увагу, що національні органи влади не надали ніякої оцінки доречному аргументу заявника, що його процесуальна поведінка свідчила про його готовність співпрацювати зі слідством. Так, він добровільно з'явився за викликом слідчого на допит, не зважаючи на надзвичайні сімейні обставини, що його дружина народжувала у той день.

65. Крім того, вбачається, що в аргументах національних судів не міститься жодних ознак того, що вони належним чином розглянули можливість застосування у справі заявника будь-якого альтернативного, менш обтяжливого запобіжного заходу. Зокрема, не було надано жодного пояснення щодо їхньої відмови у задоволенні заяви про звільнення заявника під особисту поруку Президента Асоціації правників України (див. пункти 29, 30).

66. У світлі зазначеного, Суд доходить висновку, що було порушення пункту 3 статті 5 Конвенції.

II. ІНШІ СТВЕРДЖУВАНІ ПОРУШЕННЯ КОНВЕНЦІЇ

A. Стверджуване порушення пунктів 2 та 4 статті 5 Конвенції

67. Заявник також скаржився за пунктами 2 та 4 статті 5 Конвенції, що протокол слідчого щодо затримання заявника від 22 грудня 2010 року був надмірно формальним, та що національні органи влади не розглянули можливість застосування у його справі будь-яких альтернативних, менш обтяжливих запобіжних заходів.

68. Проте, з огляду на викладені висновки щодо порушення пунктів 1 та 3 статті 5 Конвенції, Суд вважає, що немає необхідності розглядати, чи є у цій справі прийнятними інші скарги за статтею 5 Конвенції, та чи було порушення цього положення (див. щодо такого підходу рішення у справі «В.К. проти Росії» (*V.K. v. Russia*), заява № 9139/08, пункт 43, від 04 квітня 2017 року, та наведене у ньому посилання на рішення у справі «Центр правових ресурсів в інтересах Валентина Кимпеану проти Румунії» [БП] (*Centre for Legal Resources on behalf of Valentin Câmpeanu v. Romania* [GC]), заява № 47848/08, пункт 156, ЄСПЛ 2014).

В. Стверджуване порушення статті 18 Конвенції у поєднанні зі статтею 5

69. Заявник стверджував, що його кримінальне переслідування та затримання були політично мотивованими та були обумовлені його службою у складі попереднього уряду, який на момент подання його заяви до Суду, був у опозиції до нової правлячої партії.

70. В обґрунтування свого твердження заявник посилався на той факт, що неурядова організація Freedom House виключила Україну зі списку вільних країн у зв'язку з переслідуванням лідерів опозиції. Він також зазначив, що саме з цієї причини колишній Міністр економіки отримав політичний притулок у Чеській Республіці.

71. Заявник доводив, що стверджувані порушення його прав під час його затримання та тримання під вартою свідчили про те, що він зіткнувся із ризиком залякування та тиском у слідчому ізоляторі з метою усунення його з політичного життя України.

72. Уряд держави-відповідача було повідомлено про наведене зауваження за статтею 18 Конвенції у поєднанні зі статтею 5, яка передбачає:

«Обмеження, дозволені згідно з цією Конвенцією щодо зазначених прав і свобод, не застосовуються для інших цілей ніж ті, для яких вони встановлені.»

73. Уряд доводив, що твердження заявник не були жодним чином обґрунтовані.

74. Заявник не надав жодних коментарів з цього приводу.

75. З огляду на відсутність будь-яких коментарів з боку заявника на підтримку своєї скарги, Суд не може не відхилити цю скаргу як явно необґрунтовану відповідно до підпункту «а» пункту 3 та пункту 4 статті 35 Конвенції.

III. ЗАСТОСУВАННЯ СТАТТІ 41 КОНВЕНЦІЇ

76. Статтею 41 Конвенції передбачено:

«Якщо Суд визнає факт порушення Конвенції або протоколів до неї, і якщо внутрішнє право відповідної Високої Договірної Сторони передбачає лише часткове відшкодування, Суд, у разі необхідності, надає потерпілій стороні справедливую сатисфакцію».

А. Шкода

77. Заявник вимагав 50 000 євро в якості відшкодування моральної шкоди.

78. Уряд заперечив проти цієї вимоги як надмірної.

79. Суд, здійснюючи оцінку на засадах справедливості, присуджує заявнику 6 500 євро в якості відшкодування моральної шкоди.

В. Судові та інші витрати

80. Заявник не подав жодних вимог щодо компенсації судових та інших витрат. Відповідно Суд не присуджує нічого за цим пунктом.

С. Пеня

81. Суд вважає за належне призначити пеню на підставі граничної позичкової ставки Європейського центрального банку, до якої має бути додано три відсоткові пункти.

ЗА ЦИХ ПІДСТАВ СУД ОДНОГОЛОСНО

1. *Оголошує* прийнятними скарги заявника за пунктами 1 та 3 статті 5 Конвенції;
2. *Постановляє*, що немає необхідності розглядати інші скарги заявника за статтею 5 Конвенції на предмет їх прийнятності та по суті;
3. *Оголошує* непринятною скаргу заявника за статтею 18 Конвенції у поєднанні зі статтею 5;
4. *Постановляє*, що було порушення пункту 1 статті 5 Конвенції у зв'язку з позбавленням заявника свободи без постанови суду з 22 до 24 грудня 2010 року;
5. *Постановляє*, що було порушення пункту 1 статті 5 Конвенції у зв'язку з тимчасовим триманням заявника під вартою з 24 до 30 грудня 2010 року;
6. *Постановляє*, що було порушення пункту 3 статті 5 Конвенції;
7. *Постановляє*, що:

- (а) упродовж трьох місяців з дати, коли це рішення набуде статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції, держава-відповідач має сплатити заявнику 6 500 (шість тисяч п'ятсот) євро в якості відшкодування моральної шкоди та додатково суму будь-якого податку, що може нараховуватись; ця сума має бути конвертована в національну валюту держави-відповідача за курсом на день здійснення платежу;
- (b) із закінченням зазначеного тримісячного строку до остаточного розрахунку на вищезазначену суму нараховуватиметься простий відсоток (*simple interest*) у розмірі граничної позичкової ставки Європейського центрального банку, яка діятиме в період несплати, до якої має бути додано три відсоткові пункти;

8. Відхиляє решту вимог заявника щодо справедливої сатисфакції.

Учинено англійською мовою та повідомлено письмово 30 січня 2018 року відповідно до пунктів 2 та 3 Правила 77 Регламенту Суду.

Маріалена Цірлі
(*Marialena Tsirli*)
Секретар

Вінсент А. Де Гаetano
(*Vincent A. De Gaetano*)
Голова